

correct formation of the child's identity, neutral, unfavorable, criminogenic.

It is proved that the work of a psychologist should be differentiated, depending on the type of family and the problems that a particular family experiences.

Key words: *type of family, psychologist, professional activity of a psychologist, peculiarities of professional activity of a psychologist, family problems.*

УДК 159.923.2 – 316.454

ГРУПОВА РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЦІННІСНО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СПОРТИВНІЙ КОМАНДІ

М. П. КОСТЕНКО, завідувач кафедри фізичного виховання

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: futbol.kostenko@gmail.com

Анотація. У статті обґрунтовується роль групової рефлексивності ціннісно-рольової взаємодії у спортивній команді. Проаналізовано підходи до тлумачення поняття «групова рефлексивність» як здатності групи аналізувати ефективність своєї діяльності. Окреслено залежність ефективності групової діяльності від ступеня групової сумісності партнерів.

Ключові слова: *групова рефлексивність, спортивна команда, цінності, соціально-психологічний клімат.*

Актуальність (Introduction). Соціально-психологічний клімат будь-якої спортивної команди формується міжособистісною взаємодією та міжособистісними впливами між її учасниками. Настрій одного гравця впливає на настрій іншого, позначається на актах їхньої поведінки, що сприяє або ж перешкоджає продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості групи.

За цих умов великої значущості набуває групова рефлексивність, тобто здатність групи аналізувати ефективність своєї діяльності, отримувати здобутки зі свого та чужого, індивідуального та колективного досвіду [8, 384]. Поняття рефлексивності давно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, однак саме групова рефлексивність є значно менш розробленою у сучасній науці.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз наукової літератури з проблем формування групової рефлексивності спортивних команд засвідчив багатоаспектність її теоретичного вивчення. Рефлексивність як педагогічна проблема розкрита у працях О. Анісімова, А. Зака, А. Захарова та ін.; у системомислєдйальнісному напрямі – Г. Щедровицького, В. Лефєврова та ін.; в контексті проблематики психології мислення – І. Семенова, В. Степанова та ін.; групова рефлексивність як базовий інструмент сучасних технологій командотворення досліджена у працях В. Горбунової; дослідження формування колективу через вивчення психології команди – А. Разімова; соціалізації особистості через колектив – І. Бєха тощо.

Мета (Purpose). Метою даної статті є обґрунтування групової рефлексивності ціннісно-рольової взаємодії у спортивній команді.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертацій з питань командотворення; класифікація та систематизація теоретичних даних; аналіз поняття «групова рефлексивність».

Результати (Results). Проблема групової рефлексивності ціннісно-рольової взаємодії у спортивній команді відіграє провідну роль у досягненні високих результатів. Оскільки групова рефлексивність в наукових дослідженнях визначається як орієнтація групи на аналіз своєї спільної діяльності, то сумісність її членів залежить від конкретних індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей особистості кожного спортсмена.

За цих умов, ефективність групової діяльності залежить від ступеня групової сумісності партнерів, де панує атмосфера безконфліктного спілкування та міжособистісної узгодженості дій її членів у спільній діяльності. Науковці виокремлюють сумісність фізіологічну або

функціональну (визначається рівнем спортивно-технічної підготовки команди) та соціально-психологічну (залежить від потреб, інтересів та особистісних якостей спортсменів) [5].

Саме соціально-психологічна сумісність впливає на всі відносини між спортсменами, результативність команди. У дослідженнях Ю. Теслицького соціально-психологічна сумісність розглядається як феномен, що включає міжособистісні відносини, і передбачає:

- 1) Компліментарність потреб, що передбачає доповнення до прояву потреб.
- 2) Конгруентність потреб, коли обидва партнери володіють схожими потребами, задовольняються одними і тими ж міжособистісними відносинами.
- 3) Компліментарність навичок, яка передбачає компенсацію недостатньо розвинених в одного суб'єкта здібностей іншим партнером.
- 4) Компліментарність знань, коли обидва партнери володіють різноспрямованими знаннями, так що кожен з них може вчитися в іншого.
- 5) Єдність цінностей, коли партнери мають загальну систему цінностей і правил поведінки [6].

Ціннісні орієнтації спортивної команди безпосередньо пов'язані з проблематикою групової згуртованості, що виражається як ціннісно-орієнтаційна єдність. Наявність загальної системи цінностей та правил поведінки забезпечує міжособистісну та групову взаємодію, в якій учасники сумісної діяльності є «віддзеркаленням» один одного, що забезпечує можливість побачити себе з позиції своєї ролі в сумісній діяльності. Тобто, групова рефлексія не можлива без динамічної рольової структури групи.

М. Філіпович зміст групової рефлексії розкриває через образ «Ми» і колективну долю, тобто, ті характеристики групи і подій, які значущі для всіх чи більшості членів групи в силу їх взаємозалежності в минулому, теперішньому, майбутньому. Науковець зазначає, що групова рефлексія тісно пов'язана з процесами соціального впливу і лідерством, вона є залежною від соціально-психологічних ефектів, які проявляються при групових обговореннях та обміні знаннями: полярні думки, зрушення до ризику, ефекту «спільного знання», різних групових захисних механізмів тощо. Крім цього, до соціально-психологічних функцій групової рефлексії потрібно віднести адаптацію групи до змін, згуртованість групи, підготовку до різних форм сумісної активності, формування уявлень про інші групи і своє положення в системі соціальних відносин [8].

Цікавою є думка М. Веста, який у межах теорії командної рефлексивності визначає рефлексивність команди як «сукупну здатність членів команди усвідомлювати командні, а також організаційні цілі, стратегії та процеси, адаптуватись і діяти відповідно до цього» [10].

Наближеними є погляди К. Арджиріса, який розглядає групову рефлексивність як основу «навчання з подвійною петлею», за якого учасники команд не лише аналізують власні помилки та на основі цього корегують поведінку («одинарна петля»), а й шукають глобальні, стратегічні, контекстуальні причини їхнього виникнення, змінюючи стратегію командної діяльності та взаємин. [9]

У такий спосіб у поле групової рефлексивності включається не лише ізольований аналіз стратегій діяльності та взаємин власних та інших людей, а й їхнє місце у контекстуальній, дискурсній системі життєдіяльності команди, а також і аналіз суб'єктної активності, можливостей кожного у продуктивних змінах цих дискурсів та контекстів [1].

На думку багатьох авторів за аналогією з індивідуальною, групову рефлексію можна розглядати як:

- сукупність групових процесів, які забезпечують усвідомлення цілей, способів і результатів сумісної діяльності (групова рефлексія);
- стадію групової динаміки, певний груповий стан, який характеризується емоційною і когнітивною спрямованістю групи на осмислення самої себе і своєї діяльності в тій чи іншій ситуації (етап колективного осмислення);
- групову компетенцію, в яку входить здатність групи до аналізу своєї діяльності, а також визначене відношення до самої рефлексії, в тому числі й готовність використовувати її результати в подальшій сумісній діяльності (власне групова рефлексивність) [3].

Існує значна кількість ознак, які характерні для команди, однак серед науковців переважає трикомпонентний опис цих характеристик. Нам імпонує думка Л. Карамушка та О.Філь, які виокремлюють три диференційні параметри:

- цілі діяльності, які приймаються кожним членом команди на мотиваційному рівні та є спільними для усіх;
- взаємодія в процесі досягнення цілей, що базується на принципах партнерства та можливостях особистісного та професійного зростання;
- рольова структура, де поняття керівника та лідера втілені в одній особі [4].

Кожен спортсмен займає в системі сформованих зв'язків і відносин певне місце – позицію, якій відповідає окрема роль як соціально-типова система поведінки (сукупність дій), сформована в даному суспільстві для виконання певної соціальної функції [6].

У членів спортивної команди в процесі безпосередньої взаємодії утворюється певна система зв'язків і відносин, які визначаються природою і вимогами виконуваної діяльності. Сформована система зв'язків і відносин між спортсменами передбачає регламентований розподіл їх обов'язків за функціональною та статусною ознаками. Команди, що відрізняються найбільшою згуртованістю, характеризуються конвергентним (тенденція до зближення) типом розвитку офіційного та неофіційного аспектів взаємовідносин з домінуючою роллю офіційної структури. Чим більш зрілою і розвиненою стає спортивна команда, тим більшу роль відіграє система офіційних відносин [6].

До важливих умов, що впливають на виховання спортсмена в процесі тренування і змагань належить групова композиція, яку в науковій літературі розуміють як певну групову структуру, в якій в якості елементів є члени групи, а форма взаємозв'язку – це схожість та протилежність їх індивідуально-психологічних властивостей.

У випадку, якщо група складається з подібних за індивідуально-психологічними властивостями членів, то групова композиція характеризується як однорідна, що створює сприятливі умови для формування згуртованості у колективі спортивної команди, а це в свою чергу, складає підґрунтя для успішної результативності групової рефлексивності.

Ефективність групової діяльності, у свою чергу, залежить від задоволеності членів спортивної команди власне перебігом гри та її результатів, що втілюються у досягненні основної мети спортивного змагання.

У наукових дослідженнях виокремлюють два види організації спільновиконуваної спортивної діяльності. Зокрема, А. П. Травіна виділяє наступні види спільної спортивної діяльності:

- спільно-послідовна, характерна для естафет в легкій атлетиці, плаванні;
- спільна одночасно-паралельна (веслування, парне фігурне катання);
- спільно-взаємопов'язана (баскетбол, хокей, волейбол тощо) [8].

Ціннісно-рольова взаємодія – багатокомпонентне психологічне явище, структура якого за П. Горностаєм містить рольову Я-концепцію, рольову поведінку та рольові очікування від групового оточення [2].

У свою чергу, рефлексивність характеризується інтегрованістю та системністю, виступає узагальненою можливістю рефлексії та на відміну від неї співвідноситься не з конкретним змістом діяльності, а з системною цілісністю особистості. Як особистісна властивість рефлексивність забезпечує їй можливість спрямування власної активності на саму себе [6].

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, групова рефлексивність в спільновиконуваній спортивній діяльності виступає важливим чинником, що обумовлює спрацьовування спортсменів і виявляється в оптимізації ігрової взаємодії, підвищенні результативності змагальної діяльності команди.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою та експериментальною перевіркою методики формування групової рефлексивності спортсменів в ігрових видах спорту.

Список використаних джерел

1. Горбунова В. В. Психологія командотворення: Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с., іл.
2. Горностай П. П. Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности. К. : Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.

3. Журавлев А. Л., Нестик Т. А. Групповая рефлексивность: основные подходы и перспективы исследования // Психологический журнал. 2012. Т., № 4. С. 27–37.
4. Карамушка Л. М. Психологічний аналіз особливостей діяльності конкурентоздатної управлінської команди освітньої організації / Актуальні проблеми психології. Т.1.: 36. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2005. Ч.16. С. 28-42.
5. Разимов А. П. Психология команды. М.: Высшая школа, 2003. 423 с.
6. Селюков Т. В., Курганов Р. І. Особливості рефлексивності курсантів різних курсів НУЦЗУ // Проблеми експериментальної та кризової психології. Вип. 21. 2017. URL: http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol21/selyukova_%20kurganov.pdf
7. Теслицький Ю. П. Психологічна сумісність гравців як передумова спортивного успіху у волейболі // «Young Scientist». № 3.1 (43.1), 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3.1/71.pdf>
8. Травина А. П. Особенности комплектования спортивных команд с различной формой организации совместной деятельности // Тез. докл. 10-й Всесоюзной науч.-практ. конф. психологов спорта. М. 1988. С. 54-55.
9. Філіпович М. В. Групова рефлексивність у контексті розвитку професійних здібностей студентів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 233. С.383-389.
10. Argyris C. Action science / Chris Argyris, Robert Putnam, Diana McLain Smith. San Francisco : Jossey-Bass, 1985. 480 s.
11. West M. A. Reflexivity and work group effectiveness: a conceptual integration // Handbook of Work Group Psychology. Chichester: John Wiley & Sons, 1996. S. 555–579.

References

1. Horbunova V. V. Psykholohiia komandotvorennia: Tsinnisno-rolovy pidkhid do formuvannia ta rozvytku komand: monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. 380 s., il.
2. Hornostai P. P. Lychnost y rol: Rolevoi podkhod v sotsyalnoi psykholohyy lychnosty. K. : Ynterpress LTD, 2007. 312 s.
3. Zhuravlev A. L., Nestyk T. A. Hrappovaia refleksyvnost: osnovnye podkhody y perspektivy yssledovaniya // Psykholohycheskyi zhurnal. 2012. Т., № 4. S. 27–37.
4. Karamushka L. M. Psykholohichnyi analiz osoblyvostei diialnosti konkurentozdatnoi upravlinskoi komandy osvithoi orhanizatsii / Aktualni problemy psykholohii. Т.1.: Zb. naukovykh prats In-tu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv, 2005. Ch.16. S. 28-42.
5. Razymov A. P. Psykholohiia komandy. M.: Vysshaia shkola, 2003. 423 s.
6. Seliukov T. V., Kurhanov R. I. Osoblyvosti refleksyvnostikursantiv riznykh kursiv NUTsZU // Problemy eksperymentalnoi ta kryzovoi psykholohii. Vyp. 21. 2017. URL: http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol21/selyukova_%20kurganov.pdf
7. Teslitskyi Yu. P. Psykholohichna sumisnist hravtsiv yak peredumova sportyvnoho uspikhu u voleiboli // «Young Scientist». № 3.1 (43.1), 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3.1/71.pdf>
8. Travyna A. P. Osobennosti komplektovaniya sportyvnykh komand s razlychnoi formoi orhanyzatsyyi sovmestnoi deiatelnosti // Tez. dokl. 10-i Vsesoiuznoi nauch.-prakt. konf. psykholohov sporta. M. 1988. S. 54-55.
9. Filipovych M. V. Hrupova refleksyvnist u konteksti rozvytku profesiinykh zdibnostei studentiv // Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Pedahohika, psykholohiia, filosofii. 2016. Vyp. 233. S.383-389.
10. Argyris C. Action science / Chris Argyris, Robert Putnam, Diana McLain Smith. San Francisco : Jossey-Bass, 1985. 480 s.
11. West M. A. Reflexivity and work group effectiveness: a conceptual integration // Handbook of Work Group Psychology. Chichester: John Wiley & Sons, 1996. S. 555–579.

ГРУППОВАЯ РЕФЛЕКСИВНОСТЬ ЦЕННОСТНО-РОЛЕВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СПОРТИВНОЙ КОМАНДЕ

Костенко М. П.

Аннотация. В статье обосновывается роль групповой рефлексивности ценностно-ролевого взаимодействия в спортивной команде. Проанализированы подходы к толкованию понятия «групповая рефлексивность» как способности группы анализировать эффективность своей деятельности. Определены зависимость эффективности групповой деятельности от степени групповой совместимости партнеров.

Ключевые слова: групповая рефлексивность, спортивная команда, ценности, социально-психологический климат.

GROUP REFLEXIVITY OF VALUE-RELATED INTERACTIONS IN A SPORTS TEAM

Kostenko M. P.

Abstract. The article substantiates the role of group reflexivity of value-role interaction in a sports team. The approaches to the interpretation of the concept of «group reflexivity» as an ability of the group to analyze the effectiveness of their activities are analyzed. The dependence of the effectiveness of group activity on the degree of group compatibility of partners is outlined.

Key words: group reflexivity, sports team, values, socio-psychological climate.

УДК 373.5.016:5(477)«19/20»

**ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНА ПІДГОТОВКА ДІВЧАТ
В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)
О.В. КОХАНОВСЬКА**, кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
E-mail: aninamama.ks@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано розвиток природничо-математичної підготовки дівчат в навчальних закладах України початку ХХ століття. Описано мережу закладів освіти, яка існувала станом на початок ХХ століття, основні напрямки реформування жіночої освіти впродовж досліджуваного періоду та схарактеризовано природничо-математичну підготовку дівчат в навчальних закладах України до 1918 року.

Ключові слова: освіта, природничо-математична освіта, жіноча освіта, початок ХХ століття.

Актуальність (Introduction). Сьогодні в умовах реформування освітнього простору України та запровадження Концепції Нової української школи особливо актуальним постає питання щодо модернізації змісту освіти у напрямку формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. Серед ключових компетентностей, які мають бути сформовані в сучасних учнів відмічено такі: математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, екологічна грамотність та здорове життя [9]. Необхідність їх формування в учнів вимагає модернізації освіти, зокрема природничо-математичної підготовки школярів, у тому числі врахування гендерних аспектів викладання. Внаслідок цього доречним є звернення до історичних надбань освіти України. Цікавим у ракурсі нашого дослідження є період початку ХХ століття, під час якого відбувалося найбільш активне реформування природничо-математичної галузі, а навчання хлопців і дівчат проходило окремо.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивченню питань розвитку освіти присвячено праці багатьох сучасних науковців: Л. Березовська, В. Кузьменко, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинська та ін. Питання